

Bogomir Novak
POSTANTROPOCENTRIČNO
ODPIRANJE
PROSTORA
BIOETIKE

STR. 45-63

BOGOMIR NOVAK
GLINŠKOVA PLOŠČAD 8
SI-1000 LJUBLJANA

::POVZETEK

V PRISPEVKU O FILOZOFSKI tematizaciji bioetike izhajamo iz ugotovitev frankfurtske šole marksizma in še posebej Habermasove kritike naturalizma. Odgovor na vprašanje, zakaj novoveški antropocentrizem absolutnega subjekta ni odprl prostora zanjo, je v antropoloških lastnostih gospostva enodimenzionalnega človeka kot so: enodimenzionalno mišljenje v smislu racionalne instrumentaliziranosti, imperialna, avtokratska in narcistična kultura kolonizacije življenja, razpoložljivost narave z izčrpavanjem virov, enosmerna komunikacijska strategija dobim – izgubiš, (samo)volja do moči, akumulacija kapitala in materialnih dobrin, konfliktnost, t. j. konkurenčni boj s hipertekmovalnostjo, ekspanzionistični-eksplozivni model delovanja (po zvijačnosti uma), avtodestruktivnost, nekrofilija kot kultura smrti. Posledica vsega tega pa je upor narave kot sredstva. Človek zaman poskuša doseči gospostvo nad (svojo) naravo s pomočjo zvijačnosti uma, ker se to navsezadnje vselej obrne zoper njega. Nekateri misleci kot sta Lewis, Fukuyama celo diagnosticirajo konec človeka. Gospostvo zlorablja bioetiko.

Šele nova, celostna paradigma znanosti, ki nasproti mehanicistični (naturalistične, tehnicistične), ki izhaja iz decentriranega subjekta odpira prostor uveljavljanja bioetike. Lastnosti obvladovanja pa so odprti, dinamično uravnotežen multifunkcionalni človek, kultura življenja, produktivna ljubezen v smislu biofilije, racionalna samoomejitev – avtokorekcija, ohranjanje in nedotakljivost življenja, konvivalna tehnika, človek v sožitju z (an)organsko naravo, empatično znanje in komunikacija. Bioetiko se na različne načine opredeljuje. Za nas je to etika sožitja, sodelovanja in preseganja 'sebičnega gena'.

Ključne besede: gospostvo, obvladovanje, avtokratizem, totalitarizem, antropologija, življenje, narava.

ABSTRACT**POST-ANTHROPOCENTRIC OPENING UP OF BIOETHICS**

The paper on philosophical thematisation of bioethics is based on the findings of the Frankfurt school of Marxism and in particular on Habermas' criticism of naturalism. The reason for the new-age anthropocentrism of the absolute subject not opening up the space for bioethics is the anthropological characteristics of dominion of a one-dimensional being. These characteristics are typified by one-dimensional thinking in terms of rational instrumentalisation, imperial, autocratic

and narcissistic culture of colonisation of life, availability of nature and depletion of its resources, one-way communication strategy based on win-lose approach, accumulation of capital and material goods, confliction, i.e. competition in a hyper-competitive environment, expansionist-explosive model of functioning based on cunningness, auto-destructive-ness and necrophilism emphasising the culture of death. The consequence is the rebellion of nature. Nature refuses to be treated as a means to an end. The human being has tried in vain to dominate his/her nature by being cunning because any attempt has turned against him/her. Lewis, Fukuyama, amongst others, have gone as far as diagnosing the end of the human kind. The dominion abuses bioethics.

*The new integrated paradigm of science based on a decentralised being has opened up the space for bioethics. Its approach is fundamentally different from the mechanical (naturalistic) paradigm since it is based on an open, dynamically balanced multi-functional being, on the culture of life, productive love in terms of bio-*philia*, rational self-limitation (auto-correction), preservation of sacred life, convivial technique, a being in harmony with the (in)organic nature, empathy and empathic communication. Bioethics may be defined in various ways. For the purpose of this paper bioethics is ethics of harmony, conviviality and going beyond the "selfish gene".*

Key words: dominion, management, autocracy, totalitarianism, anthropology, life, nature.

::UVOD

V tem prispevku analiziramo cilje, razvoj in vsebino bioetike predvsem z vidika prehoda iz antropocentrizma gospodstva v postantropocentričen obvladovanja. Domnevamo, da se prostor etike odpira šele v postantropocentričnem obdobju,¹ v katerem je človek izsrediščen (ekscentričen po Plessnerju).

Človek se je od nekdaj spraševal, kdo je in od kod prihaja in kam gre. Ne gre le za darwinistično, ampak je filozofsko vprašanje obstoja in preživetja človeške vrste.² V 21. stoletju se to antropološko-etično vprašanje ponovno in še bolj zaostreno zastavlja. Že v drugi polovici 20. stoletja se je zgodil preobrat

¹Antropocentričen (grško άνθρωπος - *anthropos* - človek, človeško bitje + κέντρον - *kentron* - središče) je na-
zor, ki izhaja iz človekove nadrejenosti naravi. Antropocentristi verjamejo, da človek ni enakovreden del narave,
temveč, da je njegovo mesto višje v lestvici - kot gospodar živalstva, rastlinstva in Zemlje nasploh.

²Takšen raziskovalec evolucije je *Mayr* (2008), ki ga imenujejo tudi za Darwina 20. stoletja. Kot biolog in filozof
išče smoter evolucijske teorije doživlja, ki danes z razvojem genetike in novimi najdbami fosilnih ostankov silovit
napredek in je nadvse aktualna.

paradigme.³ Če je za kapitalizem razširjene reprodukcije zadostovalo že re-produktivno akumulirano znanje (nem. *Herrschaftswissen*) preteklih generacij, pa v novi paradigmi tudi nove oblike znanja in učenja, ki vodijo k celoviti shemi, delujejo pluralno, odprto in nedokončno. Razvoj družbe in tehnike postajata vedno bolj kompleksna, kaotična, hitrejša, naključna in nevarna. Globalna povezanost vsega z vsem še ne daje nove enotnosti, solidarnosti in vizije, če ne razvija tistega, kar je *Bloch* imenoval utopičnost človeka z načelom upanja. Objektivni svet je neločljivo prepleten s subjektivnim in medosebno komunikacijsko interaktivnim in je zato težje obvladljiv. Tega gospostvo raz-dvojenega človeka (*homo duplex*), ki je razširilo mehanicistično paradigmo na vsa področja raziskovanja, vključno s terapijo v zdravstvu,⁴ ne upošteva. Zato bomo v članku pokazali, kakšen prostor odpira celovita paradigma dobrega obvladovanja nasproti zlovesčemu gospostvu.

::ODNOS MED GOSPOSTVOM IN OBVLADOVANJEM

Gospostvo v smislu podrejanja narave lastnim interesom dolgoročno ni sprejemljivo, ker se ta interes izkaže za ne-ekološki in barbarski. Obstaja še nadalje pod masko demokratičnosti, upoštevanja človekovih pravic in letu medkulturnega dialoga. Barbarstvo moderne dobe je v tem, da človek nasilno, roparsko posega v naravo in ne sodeluje z njo kot njen del po zakonitostih organske celote. Ni jasno, koliko smemo razlikovati med anorgansko naravo kot neživo in organsko naravo kot živo naravo. Mladi *Marx* (1969, 308) je v *Pariških rokopisih* trdil, da je narava človekovo anorgansko telo in da "človekovo fizično in duhovno življenje nima drugega smisla kot da je narava povezana s samo seboj, kajti človek je del narave." V tem stališču ne gre le za to, da *Marx* ni mogel jasno razlikovati med organskim in neorganskim telesom. Tega ne razlikuje, ker "človek vso naravo naredi za njegovo neorgansko naravo" (ibidem, 307) v smislu sredstev svojega življenja. Videti je, da etika ni odgovorila, kako vzdrževati mejo med avtentičnimi in umetnimi potrebami ter med delom in prosto- časnostjo na eni strani in potrebami kapitala na drugi. Šele zdaj je jasno, da ni osnovna dilema privatna ali družbena oz. kolektivna lastnina,

³Paradigma je za Kuhna (*Kuhn*, 1994) večpomenski izraz. Gre mu za teoretični okvir, zbirka hipotez, organizacijsko načelo normalne znanosti. Pri uvajanju holistične paradigme gre za integracijo mehanicistične, kartezijansko-newtonovsko industrijske paradigme v novo, holistično paradigmo.

⁴V 20. stoletju je monokavzalni znanstveni pristop vstopil tudi v zdravstvo z določanjem elementarnih funkcij in disfunkcij, kot jih je identificiral Kielhofner (1997):

- sposobnost organizma je odvisna od nevrološkega, mišičnoskeletnega in intrapsihičnega sistema.
- Poškodbe ali nenormalni razvoj organov – podsistemov povzroči ustrezno disfunkcijo celotnega organizma ali psihosomatskega sistema.
- Funkcijsko sposobnost se lahko obnovi z izboljšanjem notranjih podsistemov.

ampak razlika med upravičenim prisvajanjem in neupravičenim prisvajanjem kot odtujevanjem. V tej točki kompromis med izključno ciljno orientirano etiko, kakršna je Kantova, in korupcijo univerzalne instrumentalizacije, ni možen. Vsa razrešitev družbenih konfliktov naj bi slonela na prevratni praksi osvoboditve dela. Vendar pa se človeku ni uspelo vrniti k samonikli naravi generičnega življenja, v katerem bi našel prav takšen stik in enotnost z naravo, kakor ga ima narava s samo seboj. "To, da je človekovo fizično in duhovno življenje povezano z naravo, nima drugega smisla kot, da je narava povezana s samo seboj". (ibidem, 308) Če *Marx* ne bi zavračal teološke misli, bi ugotovil, da je odnos človeka do svete trojice takšen, kot ga ima sveta trojica do same sebe. Na ta način je svetost življenja že imanentno v nas in je ni treba vnašati od zunaj navznoter.

Ni nenavadno, da se je proces instrumentalizacije, profanizacije in kolonizacije sveta nadaljeval v smislu 'širjenja naravne nujnosti' (*Marxov* izraz). Nobena dosedanja socialistična revolucija ni sistematično odpravila odtujitev od ekonomske, do politične in religiozne odtujitve, da bi odprla pot v 'kraljestvo svobode'. Danes ne gre več le za izkoriščanje 'človeka po človeku', ampak tudi za izčrpavanje neobnovljivih virov. Človek ni neizčrpen vir. Izgublja skupni občutek (*common sense*) za ohranitev Zemlje kot planeta. Prevladujejo destruktivne sile nad konstruktivnimi, nekrofilija pred biofilijo, mehanski človek pred humanim človekom, čut lastništva pred čutom eksistence, usmerjenost bega pred svobodo in pred produktivno ljubeznijo (*Fromm*, 2003). Dilema 'barbarstvo ali svoboda' se razrešuje v smeri barbarstva. Razlikujemo celo med horizontalnim barbarstvom, ki vsebuje etno- in genocid in vertikalnim barbarstvom, pri katerem skušajo nižji sloji z revolucionarnim nasiljem prevzeti mesto višjih. Tako horizontalno kot vertikalno barbarstvo (izraz *O. y Gasset*) sta v zadnji posledici beg pred etiko univerzalne odgovornosti in vodijo v nove oblike gospodstva.

Nihilistična manira⁵ zanikanja smisla življenja z zanikanjem pomena vprašanja 'zakaj' ohranja gospodstvo. Prva značilnost je planetarni razmah nezmernosti zaradi pretiranega ponosa (gr. *hybris*) pogojuje po krščanskem modelu sedem glavnih grehov, ki jih je prvi navedel papež Gregor Veliki. *Dante v Božanski komediji* navaja naslednje grehe: *superbia* – napuh, *avaritia* – pohlep, *luxuria* – pohota, *ira* – jeza, *gula* – požrešnost, *invidia* – zavist, *acedia* – lenoba.⁶ Nasproti njim stoji sedem krščanskih kreposti, ki se delijo na tri božje kre-

⁵*Heidegger* (1971) opredeljuje nihilizem z občutkom brezvrednosti zaradi prevrednotenja vrednot, zgodovino gospodstva in (*Nietzschejevo*) metafiziko. Njegovo bistvo se mu zdi še uganka.

⁶Več o tem glej spletne strani: http://sl.wikipedia.org/wiki/Sedem_smrtnih_grehov. Teh grehov je bilo sprva osem, ker je bila samovšečnost poseben greh, ki ga je Gregor združil z napuhom. Tudi *Lorenz* (1993) členi osem civilizacijskih grehov.

posti (vera, upanje, ljubezen) in štiri *glavne* kreposti (razumnost, pravičnost, srčnost, zmernost). Pohota je v pornografski industriji danes eden izmed najbolj dobičkonosnih grehov. Ker je moč največji afrodisiak, se uresničuje Nietzschejevo spoznanje, po katerem hoče tisti, ki pridobi moč, še več moči.

Razlika med gospostvom in obvladovanjem je razlika med enodimenzionalnim in celovitim človekom.⁷ V moderni dobi je človek izvedel zgodovinski eksperiment gospostva v vseh razsežnostih od ekonomske, politične, edukacijske, nefarmakološke do religiozne ravni. Današnja antropologija ocenjuje človeka post-antropocentrično in ekološko, s procesi decentralizacije jaza in mišljenja, kot ambivalentno bitje, ki niha med možnostjo in nevarnostjo absolutnega gospostva in tem, kar je še smiselno obvladati. Obstaja premečna meja med obvladljivim in neobvladljivim. V postmoderni⁸ nastajajo spoznavne in praktične razlike med značilnostmi trdega gospostva in značilnostmi mehkega obvladovanja sistema v okolju.

Industrijska družba ravna z naravo kot s privatno ali družbeno lastnino in jo zaradi desakralizacije tehnokratsko izkorišča. Nekateri filozofi so celo prepričani, da je danes dejanski subjekt bio- oz. genska tehnologija. Vedno več ima tudi moči posegati in spreminjati procese življenja, življenja človeka in celotne biosfere. Podobno kot za odnos človeka do narave velja za odnos do tehnike: čim bolj si jo podreja, tem bolj je od nje odvisen. To stanje je že *Marx* (1973) imenoval "širjenje kraljestva naravne nujnosti".

To pomeni širjenje gospostva zaradi instrumentalizirane (i)racionalnosti, kar je dolgoročno škodljivo. *Adorno* in *Horkheimer* (2002) se zavzemata za omejitev razsvetljenstva. Racionalnost znotraj racionalizma je bila prvič poudarjena kot smiselna teorija človekove aktivnosti v dobi razsvetljenstva. V renesansi se je zdelo humano to, kar se je v 20. stoletju pokazalo za nehumano, v holokavstu celo antihumano reduciranje človeka na surovino za proizvodnjo smrti. Instrumentalni um (gr. *organon*, lat. *instrumentum* – *orodje*) je treba povezovati s ciljno racionalnostjo, tako kot instrumentalne vrednote s ciljnimi. Instrumentalizem kot zamenjava ciljev za sredstva vodi v izgubo ciljne orientacije. V tem vidu *Adorno* in *Horkheimer* laž načela razsvetljenškega instrumentalnega razuma. Tudi *Habermas* (1981) priznava, da je gospostvo nad naravo tudi gospostvo nad človekom. Različni avtorji so z različnimi izrazi označevali zatiranje individualne eksistence v kapitalizmu v imenu oblasti. Tako *Lukacs* piše o postvarenju ali reifikaciji, *Foucault* o disciplini, *Marcuse*

⁷Značilnosti enodimenzionalnega človeka, kakor tudi njegove čutnosti in mišljenja je najbolj kompleksno analiziral *Marcuse* (1970).

⁸Tudi postmoderna je večpomenski pojem. Ni samo tranzicijsko obdobje, ki pride po moderni, ampak je 'reflektirana moderna' (*Beck*) in konec ideologij v smislu njihove nadomestitve z majhnimi zgodbami (*Lyothard*). *Bauman* piše celo o 'tekoči moderni'.

o enodimenzionalnem človeku, *Horkheimer* o instrumentalni racionalnosti, *Fromm*, *Holloway* o nad-moči in *Bauman* o logiki sredstev, uporou narave (*Horkheimer*) in maščevanju narave (*Loweloke*).

Horkheimer in Adorno (1974) sta ugotovila, da si tisti, ki so bili preganjani, 'dovolijo' preganjati druge, ker zlo gospostva "v takšni meri ponavlja mehanizem moči. Nemočni posameznik obvladuje svojo usodo le prek slepe poslušnosti in konformnosti. Individuum kot majhna celica moči ekonomske skupnosti in psihologije, 'osvobojeno' skrbi sam zase – ali kot proletarec, s postvaritvijo prek trga in brezupno ponavljajočim prilagajanjem novim tehničnim pogojem, ali kot podjetnik, podvzeto sledeč idealnemu tipu ekonomskega človeka. Jaz v spopadu s kontrolno instanco nad-jaza, zadržuje impulze v okviru samoohranitve. Zato so nevroze te potlačitvene ekonomije neizbežne." (*Balažic*, 2007; 123)

Kdo je predstavnik gospostva? V zgodovini družboslovne misli bi našli odgovore v enem, bogu, gospodarju, očetu, superegu, partiji, učitelju, vladarju, delodajalcu itn. Vendar pa nihče izmed njih ne more garantirati za obstoj življenja. Kljub temu bo človek iluzijo gospostva gojil toliko časa, dokler bo prepričan, da z njo lahko zadovolji osnovne potrebe, (doseganje, samouveljavljanje, zmaga in prevlada) in dokler ga bodo k temu usmerjale avtoritete ustanov, tehnike in množičnih medijev. Muellerjeva subsidiarna – podporna moč dela in Frommova produktivna ljubezen sta dva načina obvladovanja. Vsak posameznik naj bi delal to, kar zmore, na osnovi spoštovanja drugih in življenja vanje. Preventivno in proaktivno človek deluje obvladujoče, ker skuša v skrajni posledici preprečiti samouničevanje. Lahko pa ostane Sizifovo delo le poskus, ki ga je treba vedno znova ponavljati. Samoomejitev je v tem pogledu najrazumnejše dejanje.

Če hočemo presegati lastnosti avtokratizma in totalitarizma, moramo najprej vedeti, katere so. Lastnosti avtoritarne osebnosti je *Adorno* (1999) identificiral kot toga privrženost konvencionalnim meščanskim vrednotam, poslušnost in nekritično mišljenje do avtoritet, agresija s težnjo po kaznovanju tistih, ki kršijo konvencionalne vrednote, nasprotovanje subjektivnemu in domišljijškemu, občutek moči, oholost, destruktivnost, cinizem, projektivnost in pretirano zanimanje za spolnost, sprevrčanje šibkosti v slabost in to v moč, grožnje in izražanje v jeziku zavračanja. Avtokratska osebnost je produkt avtokratske družine, države in cerkve. Kot proizvode avtokratskih in totalitarnih režimov poznamo osebe s pretirano občutljivostjo za lastno krivdo ali osebe, ki so ostale brez občutka vesti.

Zato je avtoritarne osebnosti povezana s fundamentalističnimi oblikami religioznosti, ki ji zmanjšujejo krivdo o lastnih moralno zmotnih dejanjih, vzdržuje samopodobo kreposti in prenavlja agresivnost. Avtokratska cerkev

je pobudnica verskih vojn in je duhovna aroma avtokratske države. Avtokratizem zastopa makiavelistični model politične kulture (z načeloma moči in zvijače), Hobbsov model boja vseh proti vsem, robespierovstvo in bonapartizem. Vključuje ga tudi desni in levi totalitarizem, kot sta nacifašizem in stalinizem. Avtokratizem je začetna stopnja totalitarizma, ki se je v nacifašizmu manifestiral z izgubo *bazičnega zaupanja* (izraz Hornayeve) v avtentične medsebojne odnose. Ljudje zaradi anksioznosti in narcisoidnosti, ki nastane zaradi zgodnje emocionalne deficitarnosti, raje zaupajo vodji. Lastnosti avtokratske osebnosti se dopolnjujejo še z lastnostmi totalitarnega sistema, ki jih je doslej najbolj analizirala *H. Arendt* (2003). To je sistem rabljev in žrtev, nacionalizem, teror, prisilno delo, antisemitizem, rasizem, množična histerija, socialna izključujočnost, uničenje javnosti in privatnosti, odprava svobode, izkoreninjenost osamljenega človeka. Ena izmed lastnosti je tudi senzacionalistični, propagandistični način obveščanja, ki pospešuje ekstremno delovanje. Danes razraščanje terorizma kot fundamentalizma problematizira preraščanje avtokratskega – oblastniškega značaja v demokratičnega.

Mednarodne eko-konference (*Rio de Janeiro* 1992, *Kyoto* 2003, *Bali* 2007, *Aarhus* 2009) opozarjajo na kritično stanje podnebnih sprememb in na potrebo po zmanjšanju emisije toplotnogrednih plinov in zaščito okolja sploh. Trajnostnega razvoja ne bo brez etike solidarnosti, pa naj se najbogatejše države na svetu še tako upirajo podpisu in uresničevanju deklaracij. Dejstvo meje rasti je ugotavljal že Rimski klub v 70. letih 20. stoletja. To vprašanje se v sedanji gospodarski krizi ponovno zaostrojuje. Človek je po grožnji samomora, etno-, eko- in geno-cida najbolj nevaren samemu sebi. Ker se tega zaveda, uvaja ponekod okolju prijazne tehnologije. Medtem ko gospodstvo sloni na predstavi linearnega – progresivnega (gospodarskega) razvoja, pa obvladovanje sloni na predstavi trajnostnega razvoja (*sustainable development*) ali trajne prihodnosti (*sustainable future*). Pogosto ga strokovnjaki enačijo s trajno ekonomsko rastjo. Vendar pa so ekološka, socialna in ekonomska trajnost v trajnostni družbi soodvisne. Pogoj zanjo je zmanjšanje ali celo preprečitev degradacije narave. Vprašanje je, ali je to “predpostavlja najbolj reformiran ekokapitalizem, to je nerastoči kapital” (*Kirn*, 2006; 658).

To spoznanje je tem bolj pomembno, čim bolj se človek s pomočjo razvoja tehnologije uveljavlja kot *geološka sila* (*Plut*, 2004). Jasno je, da bo tem bolj moral sprejemati tudi odgovornost za odločitve o preživetju vrste, ampak tudi o preživetju Zemlje. Podatki kažejo, da človek izčrpa Zemljo v smislu “puščave, ki raste” (Nietzschejev izraz).

V tem prispevku pokažemo, zakaj se je prvotna skladnost uma in narave sprevrgla v skladnost instrumentalnega uma z razpoložljivo, manipulativno naravo in s tem kot odtujitev samoniklega človeka. Čedalje več razlik nastaja

med lastnostmi, ki jih človek dosega znotraj gospostva in tistimi, ki označujejo obvladovanje. Sistemska teorija predpostavlja jasne meje med enim sistemom in drugim sistemom, ker je vsak na svoj način avtoregulativen in avtoreferencialen. Vsak si sam določa meje med seboj in okoljem. S tega vidika je absolutno gospostvo neizvedljivo. Zaradi težnje po gospodovalnosti je človek najsilnejše bitje (gr. *deinitos*) v destruktivnem smislu. Najbolj nevaren je samemu sebi. Kot dekonstruktivist spreminja sebe v odpadke med odpadki, v ponaredek med ponaredki, v posnetek med posnetki in v tehnološki višek med presežki. Tako se njegova življenjska presežnost obrne v določeni točki v nasprotje obvladljivega, v nepovratno zanko neobvladljivega. Videti je, kot da ne bi mogel vzdržati posledic lastnega vzpona v odprti razvojni spirali, ker ga neodprtljiva negotovost vodi v nove preizkušnje in izzive.

Kljub temu pa je odnos med dejanskim gospostvom in možnim obvladovanjem zlasti z etičnega vidika premalo raziskan,⁹ da bi se dosledneje opredeljevali za obvladovanje kot bolj varno inačico prisvajanja. Prav povečevanje stopnje tveganja v družbi kaže na premikanje meje med obvladljivim in neobvladljivim v smeri neobvladljivega. Čim dlje kot posamezniki, morda pa tudi kot družba starostnikov, živimo, tem manj sami obvladujemo svoje življenje sami in tem več tehničnih pripomočkov rabimo.

Skrajnosti načelno niso obvladljive, ker so asocialno izključujoče. To se je jasno pokazalo v 20. stoletju, ki ga *Hobsbawm* (2000) označuje kot 'čas skrajnosti'. V svetu tehnike se noben presežnik v razvoju ne more obdržati, ker ga nenehno izpodrivajo novi presežniki. Vse se dogaja na robu največjega, najlepšega in najboljšega. Terorizem superlativov najboljšega vodi v kaos in katastrofo, ker je nedosegljivo. Gre za (ne)zavedno tekmovanje z božjo popolnostjo (lat. *ens perfectissimus*). Zato je geslo nenehnega izboljševanja kakovosti (*permanent improvement of quality*) utopično in je z vidika človekovih omejenih zmožnosti zavajajoče.

::PROBLEM OBVLADOVANJA

Vemo, da industrijsko proizvodno delo kot prisila in nuja, ni bilo ekološko. Delo kot interaktivno delovanje ima pozitivne in negativne povratne zanke in učinke. Že *Marx* je ugotovil, da človek, ki izkorišča naravo, tudi sam ni svoboden. To stališče kritična teorija družbe razširi na kritiko razsvetljenstva kot subjektovega podrejanja narave lastnim parcialnim interesom. Glede na predvidevanje, da čas teleologije dela še ni za nami, ampak je pred nami, ker še

⁹Eden izmed aktualnih prebojev v tej smeri predstavlja zbornik Juhant, J. & Žalec, B. (2008), ki utira pota k novi solidarnosti med ljudmi in skupnostmi.

ni nastopilo obdobje nenasilnega obvladovanja (nem. *gewaltlose Herrschaft*), sta *Horkheimer* in *Adorno* (2002) skušala predvideti drugačen, neizkoriščevalski in negospodovalen odnos človeka do narave v ekološki oz. nizkoentropični paradigmi.

V antiki se dilema gospostva ali obvladovanja ni izpostavila globalno.¹⁰ Očitno pa je bilo, da posameznik propade zaradi neobvladanih strasti. Aristotelova etike srče je slonela na obvladovanju notranjih strasti z razumom. V antiki se gospostvo nad zunanjim svetom ni ponujalo kot alternativa. Danes pa vemo, da ni avtentične potrebe po gospostvu nad zunanjim svetom, potreba pa je obvladanje notranjega. Če ga ne bomo obvladovali, nam tudi obvladovanje zunanjega sveta ne bo koristilo. Redukcija duhovnega na materialno je zmotno, kot kažejo izkušnje tehnološkega, družbenega in duševnega inženiringa iz obeh svetovnih vojn 20. stoletja.

Vprašanje sprejemljivosti znanstvenih izzivov je treba presoјati z vidika ljubezni, da obvladovanja sveta ne bi le preusmerili, ampak tudi predrugačili. Pregled nad pregledovanjem in nadzor nad nadzorovanjem sta nujna, ne pa zadostna pogoja smiselne orientacije. Po drugi strani pa ne obstaja obvladovanje obvladovanja, ker človek in subjekt nista identična (*Hribar*, 2003). Znano je, da lahko na poskuse gospostva reagiramo s poskusi obvladovanja ali narobe. Odpira pa se tudi vprašanje meta-nadzora v smislu, kdo bo obril brivca. Absolutizacija obvladovanja vodi v gospostvo, kar pomeni, da je obvladovanje le relativno, kolikor ga dopuščajo premične meje med odnosi in stvarmi.

Razlikovati bi morali med obvladovanjem veččin in obvladovanjem samega sebe, med zmožnostmi obvladovanja in obvladovanjem zmožnosti, da jih ne bi zlorabljali v neetične namene in sklepali zavezništvo s sovražnikom v sebi ali izven sebe in nasadali skušnjavam. To se dogaja, kadar superego dobi prevlado nad jazom ali pa skuša jaz kot nadomestek za boga ali državo prevladati nad superegom. Videti je, da je proces individualizacije prišel že do atomizacije družbe in zato rabimo novo solidarnost. Brez nje tudi ni integrativnega delovanja je treba izbirati takšno svobodo, ki vključuje čim več vrednot za čim širši krog ljudi in je obenem multifunkcionalna za posameznika. Človek kot zanikovalec življenja (*Nein-sager* pri Schelerju) skuša temu zagospodariti, pritrjevalec (*Ja-sager* pri Franklu) pa ga skuša obvladovati. Le človek, ki živi v sožitju z drugimi, je sredi življenja.

Svet postaja čedalje bolj kompleksno povezan, nepregleden in nepredvidljiv in vse težje obvladljiv. Zato so meje med gospostvom in obvladovanjem sicer razločljive, vendar pa tudi premične in včasih nepregledne, ker so prikrite z

¹⁰Težko je oboje razlikovati že na ravni jezika. Aristotelov pojem *enkrateia* pomeni tako gospodovanje kot obvladovanje. Tudi današnji pojem 'moč' (ang. power, fr. force, nem. Macht) kot zmožnost lahko pomeni eno in drugo.

dobronamernostjo in pravico do obrambe. Če ta ne izbira sredstev in prehaja v napad, se obvladovanje sprevrže v gospodstvo. Čeprav se nam obvladovanje življenja izmika, pa vendarle črpamo spodbude zanj ne le v kritiki obstoječega gospodstva, ampak tudi iz tistega sklopa vrednot, ki nam najbolj omogočajo sožitje. Gospodstvo ne upošteva nobene etike, ker je v okviru 'vsega dovoljenega' dovoljeno zlo. Novoveško razsvetljenstvo se v našem stoletju vrača v mit, ker se "same stvari v družbeni celoti pretvarjajo v metafiziko, v ideološko zaveso, za katero se pripravlja realno zlo" (*Horkheimer in Adorno*, 2002). Zlo je postalo v 20. stoletju profano in banalno. Največkrat ostaja pod pragom zavedanja, včasih ga komaj opazimo, dokler ne zadene nepo sredno nas samih, ubežati pa mu seveda ne moremo, saj nas nenehno spremlja, reži se nam z malih in velikih ekranov, ki nas iz dneva v dan prepričujejo, da je nasilje usoda tega nesrečnega rodu – *fatum*, ki se mu nikakor ni mogoče izogniti. Če otrok zaupa v svet je verjetno, da bo kasneje delal dobro, ker mu starši zaupajo. Kot smo že omenili načelno nezaupanje ni dobro. Vodi v nevroticizem in avtokratizem. Zlo pa tiči tudi že v prikrievanju ločnice med dobrim življenjem (McCabejev izraz) in zlim in slabim življenjem (*Arendt*, 2003).

Odpor narave je že posledica človekovega izkoriščanja in pritiska na nanjo (*Horkheimer*, 1988), ker nas vsak poskus, da bi premagali naravne sile, še globlje zapleta vanjo. Človek z razvojem tehničnih sredstev sili naravo, da enostransko dela za njegove potrebe. Škodljive posledice za nas in naravo nastajajo, ker prevladujoča utilitarna etika zanemara druge pomembne vrednote, ki niso vezane na korist in užitek in ne presega omenjenih sedmih grehov.

Hipoteze o Zemlji kot živem planetu gaji (*Russell* 1989) z občutkom povezanosti vsega z vsem omogočajo novi jaz kot novo so-občutenje. Človeštvo so možgani planeta. Russell (ibidem) primerja podivjano demografijo planeta z rakom človeškega telesa, v katerem hipertrofično (podivjano) rastejo celice podobno kot hiperurbanizirana podivjana rast mesta. Število prebivalstva se bo moralo nekje ustavilo. Nikjer v naravi ni zgolj linearne rasti.

Dokler krši človek pravice živali, krši tudi lastne pravic. Zaradi izkoreninjenosti že od Descartesa naprej išče varnost pri karizmatičnih osebnostih. Podobno kot ima človek dvoumni odnos do avtokratizma, ko ne more brez njega, a tudi ne z njim ga ima tudi do odpravljanja nasilja. Čeprav vemo, da se z nasiljem ne rešijo konflikti, ampak se le potlačijo, je nasilja nekakšna legitimna forma izražanja, če že ne države, pa manjših terorističnih skupin v njej.

To spoznanje je tem bolj pomembno, čim bolj se človek s pomočjo razvoja tehnologije uveljavlja kot *geološka sila* (*Plut*). To ga vodi do sprejemanja odgovornosti za odločitve o preživetju Zemlje, če kot posameznik in vrsta hoče preživeti. Nasprotno pa podatki kažejo, da se povečuje svetovna revščina, malikovanje potrošništva, naraščanje globalnih in regionalnih razlik; osta-

jajo pa še diktatorski režimi, vojaški spopadi, teroristični napadi, slabšajo se podnebne spremembe, izumirajo pa živalske vrste in izčrpavajo se naravni viri (*Plut*, 2004).

Gospodstvo se kaže tako v totalitarni kot v avtokratski družbeni ureditvi. Po Frommu se je sčasoma namesto škrtega oblikoval konzumni značaj osebnosti. To je preobrazba enega avtoritarizma v drugega. Tako je tudi s preobrazbo represivne v permisivno vzgojo. Očitno na osnovi potrošnje permisivne teorije vzgoje problema discipline ne razrešujejo, ampak ga celo zaostrejuje. Kot je pokazal *Lasch* (1986) vodi permisija do narcistične kulture.

Danes bi bilo nujno potrebno otroke čim prej ekološko vzgajati za skromno in kulturno bogato življenje (*Rifkin*, 2001) v smislu vzdrži in odpoveduj se (lat. *sustine et abstine*) zaradi trajne prihodnosti (*sustainable future*), ker bodo vremenske razmere samo še slabše. Žal ima razviti svet, ki je nihilistično misleč in delujoč, še vedno čedalje večje potrebe po potrošnji energije in materialnih dobrin. Teh potreb ne more več zadovoljiti niti z lastnimi močmi niti s pomočjo nerazvitega sveta. To vodi v nove potlačitve po eni strani prevelikih apetitov in po drugi strani potreb po normalnih življenjskih standardov marginaliziranih skupin, ki nimajo niti dostopa do ključnih virov družbe (stanovanje, izobraževanje, zdravstveno varstvo). Potlačena oz. represivna volja in čustva posameznikov pa so vir medosebnega in mednarodnega nasilja.

Človek se težnje po obvladovanju zunanjega in notranjega sveta ne more odpovedati, gospodovanju se pa lahko. Tisti, ki zamenjujejo pojma gospodstvo in obvladovanje, prav tako ne opazijo slabih strani gospodovanja in dobrih strani obvladovanja kot tudi ne, da je gospodo vanje sprva bolj privlačno in zapeljivo, kasneje pa vodi v izgubo. Izhajamo iz izkušnje, da je gospodstvo dolgoročno slabo, ker pomeni izkoriščanje, zatiranje, podrejanje, zanikanje življenja v imenu sistema, jezika dominacije in enostranske komunikacije, enodimenzionalnega mišljenja itn. Razmejitvena črta med njima poteka na vseh ravneh medsebojne komunikacije kot so osebno-individualna, skupinsko-institucionalna, nacionalna in svetovna raven.

::BIOETIKA - PRELOM ALI NADALJEVANJE FILOZOFŠKE ETIKE

Za vsako zgodovinsko obdobje je značilna določena prevladujoča etika. Konkurenčnih filozofskih teorij etike pa je v vsakem obdobju od antike dalje več. Kljub temu, da ne izgubijo povsem svoje aktualnosti, pa z vidika meril časa niso zadostne. Nekatero teorijo poznamo že iz antike v Sokratovi, Platonovi, Aristotelovi, hedonistični in stoično-asketski etiki. Sledile so jim Avguštinova, Tomaževa, Kantova etika, kakor tudi personalistični in eks-

stencialistični etiki. V nobenem od navedenih virov ni vsebina avtonomnega ravnanja vnaprej določena. Vse te etike so bolj ali manj antropocentrične. Predantropocentrične etike predpostavljajo skladnost človeka z naravo.

V dobi globalne negotovosti človeštvo rabi novo univerzalno etiko. Kolikor so različne etike v službi samoohranitve človeka v naravnem in socialnem okolju, so implicitno že bioetike. Kolikor so bile dosedanje etike normativna vedenja o dobrem življenju, so bile implicitno že bioetike. Usmeritev večine etik je bila samoodpoved, samoomejevanje in varčnost, kar bo potrebno tudi pri premagovanju ekološke krize. Seveda pa to ni dovolj brez solidarnosti, ki pa je tudi bioetika, ki je omejena le na biološki segment človekovega bivanja brez socialnega in spiritualnega nima. Zato bo bioetika prej ko slej ekološko, socialno, psihološko in spiritualno utemeljena.

S filozofskega vidika je bioetika zanimiva kot del univerzalne etike, ki pa v času hipostaziranja parcialnih, imperialnih in monopolističnih interesov ne more zaživeti. Šele od srede 20. stoletja se zavedamo, da gospodstvo pogojuje nezdrave medsebojne odnose. Vemo tudi, da obvladovanje sebe in drugih stvari le z razumom ni dovolj, ker je instrumentalizirani razum (lat. *ratio*) postal etično vprašljiv. Skupaj s kapitalizmom sta v krizi tudi hedonistična in utilitaristična individualna etika in družbena amoralna.

Brez osnovnega znanja o biotehnologiji in genetiki ter brez poznavanja osnov bioetike postane posameznik hitro žrtev manipulacij določenih krogov, ki jim to odgovarja. Žal se to že dogaja, uresničuje se črni scenarij. Širša javnost še ni dovolj izobražena in osveščena. Kapital že trži gensko spremenjene organizme in zlorablja predhodno obljubljenе omejitve glede previdnosti in postopnosti. Celo biologi spričo neverjetno hitrega razvoja zlasti genetike ne spoznavajo dovolj nova področja. Bioetika se zlorablja v reklamah za nesprejemljivo gensko zmanipulirane organizme.

Pomanjkanje univerzalne etike v sodobni znanosti je ena največjih nevarnosti za človeštvo in naš planet. Prepogosto se dogaja, da se javnost odzove le tedaj, ko lahko posledice raziskav povzročajo le očitno nevarnost za ljudi. Če pogledamo nevarnost gensko spremenjenih in zmanipuliranih domačih živali, opazimo pred vsem štiri potencialne nevarnosti:

1. pri prehitri spremembi genoma ne vemo, kakšen posledice ima lahko v nekem obdobju;
2. dodatno oženje genskega pola in kopičenje škodljivih recesivnih genov;
3. s hitro spremembo genoma živali in s tem nje same spreminjamo hkrati tudi njene parazite oz. patogene, ki se lahko pri prilagajanju na nove lastnosti spremenijo na tak način, da postanejo akutno in nepredvidljivo nevarni tudi za druge vrste, vključno človeka;

4. vrsta tveganja je povezana z nepredvidljivimi okoljskimi - ekološkimi posledicami in problemi: tveganja pri izpustu genskih organizmov v okolje so bistveno večja kot pri sevanju ali pri učinkih delovanja strupenih kemikalij. Genteh organizmi se namreč razmnožujejo.

Kot reakcija na bioinženiring je nastala bioetika,¹¹ ki danes ni več le derivat medicinske etike, ki združuje biološka znanja oz. znanost o živih sistemih in etiko kot vedo o človekovih vrednostnih sistemih. O njej razmišljajo teologi in filozofi.¹² *Potter* razume bioetiko kot človekovo odgovornost do vseh živih bitij. Podobno kot *Potter* tudi *Mayr* (2008) skušati presegati navidezno dilemo naravoslovja ali humanistične etike in išče most med naravoslovno in humanistično paradigmo.

Bioetika se je razvijala iz posodobljene medicinske etike k vedno bolj pluralnemu in kompleksnemu pojmu. Že leta 1978 je izdal *Warren Reich* monumentalno delo *Enciklopedija bioetike* v petih zvezkih,¹³ v katerem sodelujejo številni ugledni filozofi, teologi, znanstveniki, pravniki in drugi. Gre za izrazito interdisciplinarno delo, ki daje epistemološki vzorec bioetiki. Ta enciklopedija razpravlja o vprašanju, kdo je zadnji razsodnik, ali je moje življenje še vredno živeti ali ne? Jaz sam, zdravniki, moji bližnji.

Neodvisno od *Potter*jevega koncepta bioetike začeta v ZDA začeta delovati dva inštituta za bioetiko. Najbolj razširjena oblika praktične uporabe bioetike je bila v prvih dveh desetletjih t.i. "paradigma načel" ali "principizem". Prvi tak center je "Kennedy Institut". V njem sta filozofa različnih smeri J. F. Childress (deontolog) in T. L. Beauchamp (utilitarist) izdelala metodo štirih temeljnih etičnih načel, s pomočjo katerih bi lahko rešili konflikte na področju bioetike. Ta načela so: spoštovanje avtonomije, delati dobro, ne škodovati, pravičnost. Drugi pomemben center v ZDA, ki je prav tako prispeval k temu, da so bioetiko nekaj desetletij pojmovali predvsem kot medicinsko etiko, pa je "Hastings Center" (prvotno ime je "Institute of Society, Ethics and the Life Sciences") v New Yorku, ustanovljen leta 1969.

Leta 1994 *Potter* predstavi novo pobudo za globalno bioetiko, ki bi vključevala tako medicinsko kot tudi ekološko etiko. Temeljila naj bi na petih vrlinah: a) ponižnost; b) odgovornost; c) interdisciplinarna kompetentnost; č) medkulturna kompetentnost; d) sočutje (navedeno po *Globokar*, 2004). To

¹¹Termin bioetika je skoval ameriški onkolog *Van Rensselaer Potter*. Bioetiko je opredeljeval kot novo disciplino, ki si prizadeva združevati biologijo, ekologijo, medicino in človeške vrednote. Njen smisel je videl v pomoči človeku pri racionalnem, a previdnem sodelovanju v procesih biološke in kulturne revolucije.

¹²Pred današnjim filozofskim simpozijem jen bil že teološki simpozij (2004) "Prihodnost človeštva v luči bioetičnih vprašanj" : teološki simpozij 2004. Ljubljana : Teološka fakulteta. Glej: Bogoslovni vestnik; let. 64. št. 3, str. 415-550.

¹³Enciklopedija bioetike je doživela več izdaj in popravkov. L. 2004 je izšla že 4. izdaja, ki jo je uredil Post.

pomeni, da širše razumljena bioetika poleg medicinske etike¹⁴ vključuje tudi ekološko etiko – torej držo do življenja nasploh.

V novi, celostno življenjski paradigmi se spremembe pojavljajo stihijsko, parcialno, konfliktno, kaotično¹⁵ in destruktivno. Ker revolucionarna znanost v Kuhnovi terminologiji še ni postala normalna, farmacevtska industrija še vedno manipulira z informacijami o našem zdravju. Postmoderna medicina si celo izmišlja bolezni v smislu pretiravanja farmacevtskega marketinga.¹⁶ Molierovsko proizvajanje namišljenih bolnikov dobiva globalne razsežnosti. Celotni otroci so žrtve zdravil na trgu.

Z vidika relativno odgovorne svobode človek po eni strani ni absolutni gospodar življenja, po drugi strani pa ga skuša obvladati, kar pomeni, da nevarno hodi po robu biti in ne-bitu. Zato je njegovo sprejemanje življenja kot svetega daru obenem prevzemanje univerzalne odgovornosti (Jonasov izraz) za svoje lastno življenje, za življenje drugih ljudi in življenje nasploh. Večina avtorjev razlikuje naslednje ravni odgovornosti (*accountability, responsibility*): 1. kakšno raven polaganja računov je treba zagotavljati, 2. kdo je odgovoren, 3. komu je odgovoren, 4. za kaj, 5. kakšne so posledice odgovornosti.¹⁷ Svojih dejanj tedaj ne smemo izvrševati poljubno.

Filozofija nove paradigme nista več scientizem in pozitivizem, naturalizem in nihilizem. Zato se etika znanstvenega raziskovanja po eni strani razvija prelomno glede na tradicionalne etike, ki so se razvijale znotraj zgodovine filozofije, po drugi strani pa bioetiki prav filozofija s celostnim načinom spraševanja omogoča postantropocentrični okvir. Videti je, da je metodični dvom v človekovo neodgovorno uporabo pridobitev civilizacije potreben že zaradi dokazov, da moč, ki jo ima, obrača proti njemu

::DVA GLAVNA TOKOVA BIOETIKE

Globokar (2004) deli bioetiko na dva tokova. Prva smer se imenuje “bioetika kvalitete življenja”, ki ima za podlago pragmatično oz. utilitaristično etiko. Ta bioetika razume človekovo dostojanstvo kot nekaj relativnega. Človek sam presoja, katero življenje je vredno živeti in katero ne. Tak način razmišljanja odpira vrata neskončnim možnostim manipulacije in zlorab.

¹⁴Bioetika se oblikuje nasproti medicinski nemezi. Izraz medicinska nemeza je uvedel *Ivan Ilich* (1975). Gre za kritiko institucionalnega nasilja nad človeškim zdravjem.

¹⁵O kaotičnem managementu je precej literature. Njegova naloga je ustvarjati red iz nereda.

¹⁶Glej intervju “Imamo preveč lijekova koji ne djeluju”, GK 10/2007).

¹⁷Etimološko je odgovornost (nem. *Verantwortung*, ang. *responsibility*, lat. *periculum*) sestavljena iz dveh besed: od in govor. Odgovornost vključuje dve osebi. Da bi kdo lahko odgovoril, je potrebno vprašanje. Odgovornost vključuje razgovor. Verjamemo, da obstaja v sv. Trojici razgovor med Očetom, sinom in sv. Duhom.

Druga smer je "bioetika nedotakljivosti življenja",¹⁸ ki sledi tradicionalnemu pojmovanju o svetosti in nedotakljivosti človekovega življenja. Obe smeri se razlikujeta glede odgovora na osnovno vprašanje bioetike, do kod lahko človek posega v življenje, svoje lastno in življenje sočloveka. Je človekovo življenje nedotakljivo od spočetja do smrti ali je dostojanstvo njegove osebe odvisno od kvalitete njegovega življenja? Kot je neomejena svoboda v bistvu samovolja, tako tudi etika vsega dovoljenega ni etika, ampak le opravičevanje izbranih postopkov. Etičnost znanstvenih raziskav danes nadzirajo komisije, ki so sestavljene iz različnih strokovnjakov. Med njimi so tudi filozofi-bioetiki.

Radikalni predstavnik prve smeri je avstralski filozof *Peter Singer*, pri katerem je bistveno njegovo pojmovanje osebe.¹⁹ Zanj po eni strani ni vsak človek oseba in po drugi strani so osebe lahko tudi živali. Po drugi strani pa bi človek moral presegati specizem v smislu skrbi za nižje razvita in bolj razvita bitja kot je on sam, saj ga lahko bolj razvita bitja iz vesolja prav tako podrejajo kot le-ta druga bitja. Človeka, ki daje prednost človeškemu bitju pred drugim življenjem *Singer* (1993) človeštvo obtožuje specizma, ki je neke vrste rasizem znotraj antropocentrizma. Dejstvo, da pripada nekdo vrsti *homo sapiens*, nima odločilne etične vrednosti, ampak je odločilna njegova kvaliteta življenja.

Bioetika nedotakljivosti življenja dosledno zagotavlja enakopravnost vseh ljudi in se upira skušnjavi, da bi privilegirali močnejše, koristnejše, vplivnejše, bogatejše. Krščanski pogled na življenje podpira to smer bioetike, ker je zanj najprej božji dar.

Nasproti izgubi dostojanstva znotraj gospostva se *Juhant* (2004) zavzema za nujnost filozofsko-etične utemeljitve človekovega dostojanstva (lat. *dignitas*, ang. *dignity*) v judovsko-krščanskem izročilu, ki poleg grško-rimske filozofsko-pravne kulture tvori osnovo človekovih pravic. Bog sam zagotavlja človekovo dostojanstvo. Okrožnica *Evangelij življenja*, ki jo je papež *Janez Pavel II.* napisal leta 1995 kot odgovor na različna bioetična vprašanja sodobne družbe, predstavlja temelj krščanske etike. Človeški zarodek je vreden spoštovanja. Kongregacija za nauk vere je l. 2008 v Vatikanu izdala nov dokument "*Dignitatis personae – Dostojanstvo osebe*", ki razpravlja o biomedicinskih postopkih in nekaterih etičnih dilemah. Dovoljeni so tisti postopki, ki kažejo spoštovanje človekove osebe (zdravljenje neplodnosti v smislu umetne inseminacije, hormonske terapije, operacije metrioze, širjenje jajcevodov) in niso priporočljivi tisti, ki jo zanikajo (npr. zamrzovanje zarodkov, oblike zunajtelesne umetne oploditve v epruveti). Razvoj genske tehnike omogoča oploditev v epruveti in druge

¹⁸Sodobni avtorji razlikujejo štiri glavne smeri bioetike: teoretično, klinično, regulacijsko in kulturno bioetiko.

¹⁹Singer je napisal veliko knjig o etiki. 2. popravljena izdaja *Praktične etike* je že prevedena v slovenščino in je tik pred izidom.

nove reproduktivne tehnike, ki so nov način spočetja življenja. Različne oblike kontracepcijskih sredstev, razvoj prenatalne diagnostike in legalizacija splava dajejo staršem pravico do odločanja o številu otrok. S tem pa je prekoračena meja spoštovanja življenja.

Nedotakljivost človeškega življenja temelji na uvidu, da gre v vsakem primeru za človeka, ne glede na to, kdo je človek, ki vlada v družbi. Družba in posameznik se morata nenehno spraševati, katere so tiste vrednote, ki omogočajo kvalitetno preživetje. Danes vemo, da znanstvena raziskovanja niso etično nevtralna.

Nenehno se postavlja vprašanje prekoračitve meja poseganja v človekovo samoniklo (an)organsko telo. Zato je bioetika smiselna kot celovita postantropocentrična antropološka in ekološka etike, ki vključuje vso naravo izven človeka vključno s človekovo lastno naravo. Ni problem v tem, da je postal človek predmet raziskav, ampak je problem v tem, da je postal predmet od-tujenega prilaščanja.

Pravna legalizacija v nekaterih državah presega etično legitimnost dobrega življenja. Če ne verjamemo, da je življenje dobro, potem ni vredno reprodukcije (Brague, 2003). Omenili smo že, da interesi geotehnoloških raziskav najbolj ogrožajo dostojanstvo in življenje zarodka in vitro. Pridobivanje človeških zarodkov in kloniranje človeških bitij je postalo v nekaterih državah zakonsko dovoljeno, kar pomeni zakonito popredmetenje človeškega življenja. Tehnologijo zunajtelesne oploditve je zdaj mogoče izrabljati za vrsto novih, etično spornih ciljev.

Današnjega človeka svet materialnih dobrin zaslepljuje, da ne vidi skupnega dobra in izgublja zdrav razum (lat. *sensus communis*, ang. *common sense*). Platonova teorija o resnici (Platon, 1976) je še danes aktualna prav zaradi dejstva, da človek še ni svoboden, saj ga mučijo preobremenitve gospodstva v smislu raznih zasvojenosti. Sužnji so še danes tisti, ki ne morejo spremeniti svojih pogledov na znanstveno raziskovanje in še nadalje eksperimentirajo z ognjem ne glede na posledice. Ne zmenijo se za vsa opozorila, ki jim jih dajejo tisti, ki svobodno in kritično razmišljajo, in odvrčajo pogled stran od svetlobe. Iz strahu pred oslepitvijo od nje, ostajajo pri samozaslepljenosti (*self-deception*).

Argumenti krščanske bioetike so funkcionalni v obrambi pred vsakim totalitarizmom razuma, tehnike in dobička. Človek je le skrbnik vesoljstva. Življenje drugega človeka ima prednost pred lastnim užitkom in lastnimi interesi. Življenje samo prihaja od "neskončno Drugega", h komur se bo nekoč tudi vrnilo (Globokar, 2004).

::ZAKLJUČEK

Prunk (2008) meni, da se k načelu upanja in človekovi osebi kot poti iskanja poslednjega smisla vračajo misleci krščanske, marksistične in eksistencialistične smeri. Naloga tega prispevka je bila umna kritika instrumentaliziranega razuma. Ker je začel človek enako gosposko eksperimentirati s svojo notranjo naravo kot je doslej z zunanjo – anorgansko naravo, se povečuje se nevarnost denaturalizacije človeka in dehumaniziranja narave. Poslednji, denaturaliziran demokratični človek je ‘brez prsi’ – brez emocionalnega sveta tako pri Lewisu kot pri Fukuyami in Huxleyu.

Habermas je v svojih teorijah o “komunikativni akciji”, “etiki dialoga” in “idealnih okoliščinah debate” ugotovil, da je nujno treba doseči emancipatorni pogoj vsake komunikacije, ki temelji na sodelovanju in konsenzu brez prevlade in kontrole s strani oblasti. Razprava je moralno opravičena, kadar je dogovor dosežen prostovoljno in hote; ne z vplivanjem ali prepričevanjem, temveč s harmoničnim komuniciranjem, kjer so izražene želje in potrebe ene in druge strani, usklajeno upoštevane. Tako naj bi nastajal tudi svetovni ethos z medverskim dialogom.

Ker je pomemben cilj bioetike vzbujanje zanimanja javnosti za etične probleme na področju znanstvenih raziskav, postaja ta veda kritično razmišljanje o vodilnih načelih zahodne civilizacije. To pomeni, da postmoderno in postan-tropocentrično obdobje odpira celoten globalni prostor za njen razvoj in vpliv.

::LITERATURA

- Afrič, V. *Bioetika*. Zagreb, Filozofski fakultet. Spletne strani: [http://infoz.ffzg.hr/afric/ MetodeII/ Arhiva01_02/Aleksandar_Antic.htm](http://infoz.ffzg.hr/afric/MetodeII/Arhiva01_02/Aleksandar_Antic.htm) (11. 11. 08).
- Arendt, H. (2003): *Izvori totalitarizma*. Ljubljana: Claritas.
- Balažič, M. (1995): *Gospodstvo*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Beck, U. (2001): *Družba tveganja na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
- Brague, R. (2003): *Evropa, rimska pot*. Celje: Mohorjeva družba.
- Fromm, E. (2002): *Človek za sebe*. Psihološka raziskava etike. Ljubljana: Amalietti.
- Fromm, E. (2003): *Umetnost življenja*. Ljubljana: MK.
- Fukuyama, F. (2003): *Konec človeštva*. Posledice revolucije v biotehnologiji. Ljubljana: Učila Internacional.
- Globokar, R. (2004): *Bioetika – etika za življenje*. V: Bogoslovni vestnik (Theological Quarterly). Prihodnost človeka v luči bioetičnih vprašanj. Teološki simpozij 2004. L. 64, št. 3, str. 423-436.
- Habermas, J. (2005): *Prihodnost človeške narave. Verjeti in vedeti*. Ljubljana: SH.
- Heidegger, M. (1971): *Evropski nihilizem*. Ljubljana: CZ.
- Hobsbawm, E., J. (2000): *Čas skrajnosti: svetovna zgodovina 1914-1991*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Horkheimer, M. (1988): *Kritika instrumentalnog uma. Iz predavanja i zabilježaka nakon svršetka rata*. Zagreb: Globus.
- Horkheimer, M. & Adorno, T. W. (1984): *Soziologica*. Frankfurt am Main: stw.
- Horkheimer, M. & Adorno, T. W. (2002): *Dialektika razsvetljenstva. Filozofski fragmenti*. Ljubljana: SH.
- Hribar, T. (2003): *Obvladovanje sveta in svetovni etos*. Ljubljana: Znanstveni inštitut FF.
- Illich, I. (1975): *Némésis medicale*. Pariz: Édut de Seuil.
- Jonas, H. (1985): *Das Prinzip Verantwortung. Versuch einer Ethik für technologische Zivilisation*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Juhant, J. (2004): *Etična presoja človekovega dostojanstva*. V: Bogoslovni vestnik. (Theological Quarterly). Prihodnost človeka v luči bioetičnih vprašanj. Teološki simpozij 2004. Letn. 64, št. 3 (2004), str. 445-458.
- Juhant, J. & Zalec, B. (Ed., 2008): *Surviving Globalization. The Uneasy Gift of Interdependence*. Berlin: Lit Verlag.
- Kielhofner, G. (1997): *Health through occupation*. New York: A. Davis Company.
- Kirn, A. (2006): "Meje rasti, ocena tisočletja, indeks okoljske trajnosti in indeks okoljske uspešnosti." V: *Teorija in praksa*. L. XIII, št. 5-6, str. 658-673.
- Kuhn, Th., S. (1994): *Struktura znanstvenih revolucij*. Ljubljana: SM.
- Lasch, Ch. (1986): *Narcistička kultura*. Beograd: Nolit.
- Lewis, C., S. (1998): *Odprava človeka*. Ljubljana: Claritas.
- Lorenz, K. (1993): *Die acht Todsünden der zivilisierten Menschheit*. München&Zürich: Piper.
- Loveclock, J. (2006): *The Revenge of Gaia: Why the Earth is Fighting Back and How We Can Still Save Humanity*. Penguin Book.
- Marx, K. (1973): *Kapital III*. Ljubljana: CZ.
- Marx, K. (1969): *Kritika nacionalne ekonomije (Pariški rokopisi 1844)*. V: Marx, K. & Engels, F. (1961): *Izbrana dela*. I. zvezek. Ljubljana: CZ, str. 245-398.
- Mayr, E. (2008): *Filozofija evolucije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Platon (1976): *Država*. Beograd: Kultura.
- Plut, D. (2004): *Zeleni planet. Prebivalstvo, energija in okolje v 21. stoletju*. Radovljica: Didakta.
- Post S. G. (Ed.) (2004): *Encyclopedia of Bioethics*, 3rd Edition. New York: Macmillan Reference.
- Prunk, J. (2008): *Racionalistična civilizacija 1776-2000*. Ljubljana: MK.
- Rifkin, J. (2001): *Stoletje biotehnologije. Kako bo trgovina z geni spremenila svet*. Ljubljana: Krt.
- Singer, P. (1979): *Practical Ethics*. Second edition, 1993. Cambridge: Cambridge University Press.
- Singer, P. (2002): *One world : the ethics of globalization*. New Haven, London: Yale University Press.